

Д-р Ярослав Гординський.

ЖІНОЧЕ ПИТАННЯ В ПОВІСТІ РАД. УКРАЇНИ.

(Продовження)

Та все ж таки — вона зголосила в загсі своє подружжя з іншим витриманішим партійцем, бо Гринюк заламався: він дозволяв собі на дешевеньке кохання то з сусідкою, жінкою Мері, що виявилась опісля зручною діяльною боєвичкою проти більшовиків, то зневажив себе вуличним коханням. Його зняли з районного проводу й він дійшов до гадки про самогубство й тільки в час спинили його товариші-комсомолці; він відроджується до нового життя. Але й Катря захиталась у партійних переконаннях: вона ходила потайки на збори опозиції, та опісля усе виявила партії. Товариськими сходами з нагоди Катриного шлюбу кінчається ця Кириленкова комсомольська повість. Вона не дає ясно зарисованої постаті української комсомолки. Особисті й партійні справи грають тут, щоправда, дуже характеристичну роль, але загальний образ виходить ще доволі імлістий.

І аж Л. Первомайський у своїй повісті „В повітовому масштабі“ (1929—1930) вспів, чи не перше, дати доволі закінчений образ української комсомолки в особі Ольги. Це — наскрізь пролетарка. Дочка робітника, що згинув від вибуху в копальні манганової руди (улюблений мотив у совітській літературі!), і матері, що її вбив полюбовник, Ольга залишилась сама із старшою сестрою Варварою й 18-літньою дівчиною опипилась разом із Варкою у коммолі та „з нерозважної дівчинки стала виростати в мужню товаришку“. З того часу жила в комунці, з незачиненими дверми до хлопячої кімнати. І тоді обік неї знайшовся комсомолец Лев — вони покохались. Але

„думки про народження кохання значно пізніше з'явилися у Лева, як і в Ольги... Але народження кохання? Чому не пам'ятають ні Лев, ні Ольга початків його, чому не могли вони згадати тієї першої краплі, що з неї власне почала рости велитенська гаряча хвиля, що трохи не залила їх обох? Може й справді звиродніло давно кохання, що про нього писалося в старих романах, друкованих нерівним єлісаветінським шрифтом на грубом жовтому папері ручного розливу... Зовсім інше й несхоже кохання народжувалося в серцях безвусих юнаків і прозорих дівчат з комуністичних спілок молоді. І воно не могло бути схожим, бо часто-густо першою прочитаною книжкою такого юнака чи дівчини була: „Удержат ли большевики государственную власть“, — а першим незрадженним коханням — революція“.

Отже політичний мотив, партійна справа виростили в комсомольському коханні в часі громадянської війни до значіння першорядного рішального чинника. І ось перед читачем оригінальна любовна дія:

„Ім довелось разом чергувати коло озназу. Це було давнішньою мрією Ольги. З Варвариною рушницею, загорнувшись

у довгу коршунову шинелю, стояла вона коло чохаузу. Біля воріт, насвистуючи салдатську пісню, стояв Лев. Він лише приїхав з губкому, ледве прорвавшись крізь загорожу бандитських роз'їздів, і його не пустили в заставу. Ніч була тривожна. Застави стояли за містом. Наближався легендарний Сухоручка, що про нього доводилося нераз чувати найжахливіших оповідань. Того ж таки дня Варвара оповідала в комунці, як Сухоручка, забравши Старгород, видав наказа виказати всіх комуністів, комсомоців, а якщо ні — усе містечко вогнем візьметься“...

„Вони залишилися вдвох. Тиша висіла над містом і здавалося, що в цій тиші великі березневі зірки звучать. Секретар організації і рядова комсомолка стояли за декілька кроків одне від одного й обом хотілося підійти одне до одного... Мезальянс! — сказав би комсомольський скептик Мадика.. Обом хотілося підійти одне до одного, зазирнути у вічі, всміхнутися може й не говоривши. Ользі чомусь згадався далекий приємний зимовий вечір, коли Лев уперше з'явився в комунці і їй вдалося, що саме тоді вона вперше захотіла залишитися з ним на самоті, притулитися до нього теплим тілом, відчути на плечах своїх його руки... Не можна було кидати постів. Ольга мріяла, загорнувшись у коршунову шинелю. Шинеля пахла шинелею, салдатським сукном, трохи кінським потом, стайнею, Це пняило. Лев насвистував салдатської пісні коло воріт і — секретар організації! — думав про рядову коммолку Ольгу... Мезальянс! — як сказав би коммольський скептик Мадика. Двері чохаузу та ворота осназівського двору виходили на один бік вулиці. Їм треба було мінятися місцями, не кидаючи з поля виду постів. Таким чином вони посеред дороги зустрічалися... на одну мить. Це ж так просто... Майже разом вони рушили одне одному назустріч. Їхні очі зустрілися... Це сподобалося обом. Вони знову йшли одне одному назустріч, знову дивилися в очі і усміхалися. І коли вже стало темніти, коли ніч востаннє збирала чорні сили, коли вони зустрілися невідомо вже який раз, — Ольга зупинилася. — Льво! — гукнула вона й простягнула до нього руки. Це був їхній перший поцілунок і вже за хвилину вони знову стояли на своїх місцях, а коли трохи згодом прийшов Карнач знімати їх з постів, він... між іншим запитав, здивований бадьорим виглядом, свіжістю щік та очей Ольги: — Молодчина! Не спала? — А чого б мені спати? — просто відповіла Ольга й егоїстично розсміялася... Ходім, Льво! Березневий ранок загорівся румянцем. Березневий ранок п'янив її запахом чохавузу, запахом червоноармійської шинелі й першого молодого кохання... Із застав поверталися коммольці. Вони йшли по дорозі й співали... — Я люблю тебе, Льво, — дивлячись на них, сказала Ольга. — Мовчи... Я знаю...“

Отже їх кохання розцвіло серед комсомольсько-червоноармійських обставин, воно мало виразно партійний підклад. І прогріх проти партійної карності — стає й прогріхом проти кохання та нищить його. Тому, коли Лев, висланий із відділом червоно-

армійців, що попали в руки Сухоруччиного загону, посмів рятувати власне життя й не згинув разом із 84-ма, в душі Ольги відбувається важка боротьба:

„Лев вийшов би з її серця, вона б забула його. Ні! Вона б не забула його, бо першого поділунку не можна забути, не можна забути кохання, одягненого в червоноармійську шинелю і важкі чоботи... Вона б не забула його, хоч можливо й напевне покохала б іншого, і іншого кохала б глибше й більше, ніж Лева... Але тепер — ні! Вона кохає його й що їй до того, що він зрадник? Так, він зрадник, він покинув своїх товаришів у небезпеці, він живий, а 84 лежать у глибокій могилі... Він помер і для інших товаришів... Хіба це так важно, що фізична смерть ще не наступила, що її може, і не буде? Він їм не товариш... Він боязуз і зрадник. Та вона любить його від того не менше“.

Але сталось не так — Ольга знайшла лік на своє кохання у діяльному чині: вона пішла на бойовий фронт. І не повернула вона кохання ані Лвові, ані не полюбила червоного команданта Сак-Саговського, що говорив „сумним голосом, іронізуючи над самим собою, над Левом: — Ото ж ми суперники... А вона не вибрала жадного з нас... Та ти не сумуй. Вона повернеться, та тільки не до тебе й не до мене“.

Порівняймо з тим багато простіший образок такого фронтового кохання в романі О. Досвітнього „Нас було троє“ (1927): фронтовичка-революціонера Жабі приводить серед бою без довгих церемоній партійного товариша у свою кімнату:

„Хтось досліджував епохи і зробив висновок, що в часи жорстоких бойових, великих епідемій та лихих явищ, що поволі нищать життя, — людей охоплює швидкокриций ерос“.

Але бойові жіночі відділи в Росії зявилися ще до більшовицької революції. Вже Керенський намагався створенням жіночих батальйонів підіймити духа російської армії й таку батальйонерку змалював прегарно Гео Шкурупій у своїй „Жанні Батальйонерці“. Гарний, примхливий витвір інтелігентського оточення, 22-літня Жанна, захопилась так дуже російським патріотизмом, що з дитинства плекала мрію: стати Жанною Д'Арк, святою жінкою-салдаткою. Тому, коли після скинення царя Росія знайшлась у небезпеці й Керенський із Брусіловим створили жіночі батальйони, вона опинилась в одному такому батальйоні поруч із дівчатами з різних суспільних шарів. Батальйон кинули на фронт — і в окремому розділі п. н. „Поїзд Ероса“ дає Шкурупій дуже яскравий образок подорожі того батальйону — на втіху розпутним салдатам. Батальйон бере участь і в страшному наступі на багнети та розбитий повертається до Петербурга. Жанна переживає всі страхіння фронтової війни, але повертається ціла. Одначе червона революція не захоплює її й вона навіть розходиться із своїм милим Стефаном Бойком, коли дізналась, що він покинув фронт і організує нову революцію. Та червона революція вибухла і Жанна згубилась у її хвилях: або вона пішла на вулицю, або опинилась у революційних рядах, або... читає

не знає, що з нею сталося. Отже й у Шкурупія розбивають кохання політичні розходження.

IV

Громадянські почування беруть верх над особистими і доводять до того, що, як ми бачили, Катря не могла заспокоїтися у своєму партійному сумлінні, аж доки не донесла владі про те, що була на зборах опозиції й не висловила свого покаяння з того приводу. Оця психоза підзорів, доносів, відкликувань, партійних покаянь із метою за всяку ціну утвердити диктатуру партії — довела до зображення однієї з найяскравіших, але zarazом найжахливіших і найосоружніших жіночих постатей у Радянській Україні; до створення в літературі постаті жінки чекістки. Зобразив її своїм геніальним пером той, що кровю власного серця змалював безодністі нетрі власної душі, заплутаної в невимовне горе Радянської України, той, що мав відвагу своїм проречистим символом і алегорією кинути одвертий протест проти сучасних порядків і запечатав той протест вкінці власною кровю — створив її найбільший прозаїк Радянської України, Микола Хвильовий. Ледве кількома рисами змалював Хвильовий постать Майї у своїй „Повісті про санаторійну зону“ (1922—23). Але тих кілька рис із Дантового Пекла чи Шекспірової леді Мекбет — можуть читача довести до божевілля. І недаремно переносить автор читача до санаторії на Гралтайських Межах для божевільних чи напівбожевільних істериків. Усі хорі й сестри-доглядачки звернули увагу на гарну, веселу Майю. Але Майя кохає божевільного велетенського фантаста, волохатого Анарха. І даремне любить Анарха тиха, мрійлива сестра Катря — та сама, що висловлює глибоку гадку:

„Боротися для того, щоб вибороти собі право бути додатком домашнім, є безглуздя“.

Зрештою, Анархові розмови з Катрею зараз підслухає Майя:

„Майя так тихо підійшла до веранди, що Анарх і сестра Катря, почувши її, здригнули. — Підслухувати, кажуть, некрасиво! — кинув анарх. — А ви відкіля це знаєте? — Майя, прищуливши очі, зійшла на веранду... А тепер скажіть мені: чого мені не можна підслухувати. — Коли ви така наївна, то я вам можу сказати: це не гідно серйозної людини. — Ха-ха! Серйозної людини? По вашому, виходить, всякий охраннык є втілення наївності? — Я трохи не так висловилась, — почервоніла сестра Катря. — Але я гадаю, що ви мене розумієте. І потім: ви ж не охраннык? — А ви відкіля це знаєте, що я не охраннык? — Майю! — сказав анарх. — Покинь говорити дурниці. — О, мої наївності! Мовчу, мовчу як сфінкс. — І раптом додала: — А все таки ваші розмови про франк-масонів я підслухала“.

Та це невинна дрібничка. Незабаром читач із найбільшим здивованням чує з уст Майї таке brutальне вияснення кохання, що, не знаючи ще дальшого розвитку подій, він обурюється на цей дуже різкий, але все ж мистецький засіб. І в тій розмові

про „нетрі женської душі“ про „фікцію плятонічного кохання“, про Майїні найінтимніші переживання — пануть ніби жартибліві слова:

— „Але, власне, я й досі від тебе нічого не почув — кинув анарх. — І це правда! — засміялась Майя. — Це, у знаєш, у мене такий прийом: я хочу тебе заінтересувати і воджж за ніс. Це прийом чекістів. Да... — поволі говорила вона. — Ят ти гадаєш... багато серед нас, хорих, чекістів? — Навіщо це обі? — Та так... Мені чогось здається, що й ти таємний чекіст! — Покинь говорити нісенітницю! Кажі скоріш, навіщо ти мене кликала сюди? Мені ніколи! — Ніколи? — різко сказала Майя й нахмурилась. — Да... А як ти... повірив би, коли б я тобі сказала, що я — тайна чекістка? Ти як... повірив би мені? — Ці розмови вже його виводили з себе“.

І „нетрі женської душі“ освітлює осліпна блискавиця. У хвили, коли пізньою осінню санаторійне життя хилиться до кінця, коли Анарх упав у важку гарячку, тоді йому приходиться на думку розмовитись рішуче з Майєю, а вона йому так відкриває „нетрі женської душі“:

„Скажіть мені, чого вам треба від мене? Невже ви і досі мрієте, що я вас колинебудь кохала?... А втім, мені не треба говорити вам, що... моє кохання для вас не більше, як соломинка, за яку хапається тонучий... Але зараз я вас трохи ненавиджу... Я колись сказала вам про те, що між нами є тайні чекісти. Я навіть натякала на те, що й я належу до цієї категорії людей. Ви мені тоді не повірили. Тепер, гадаю, повірите!.. Я тайна чекістка, агент червоної охоронки. З самого першого дня вашого приїзду на санаторійну зону я стежила за кожним вашим кроком. Я чомусь вірила, що ви є справжній анарх, який провокаційними засобами затесався в наші кола. І знаєте, тоді по-своєму покохала вас. Я багато знала мужчин. Але по-своєму... кохала тільки двох... Так, я вас кохала!.. Бо я думала, що ви є справжній анарх. Я сподівалась, що ви мені дасте кілька прекрасних хвилин. І віддаватися вам, скажу щиро, було для мене щастям. Я знала, що моє тіло, моя ласка розвяже вам язик, і ви мені розкажете те, чого я потребую. Так! Я вірила в це: до осені ви будете сидіти в підвалі!.. Бо ж подумайте: в цім уся я. Ви розумієте? — Майя похилила голову і задумалась. Анарх мовчав. І хоч він узнав од неї зараз, що був її червоною офірою — і тільки, що вона не як коханка, а як тайна чекістка ходила за ним, стежачи за кожним його рухом, навіть більше — бажаючи, щоб він зробив якийсь непевний крок, котрий привів би його до тюрми. саме тепер, як ніколи „він почув близькість до неї“. А Майя говорить далі: „Мої пацієнти були віртуозами. Але я робила це, як ті ідіотки, які із спокійною душею йшли на вогнище... І що мені з того — сто чортів! — що моїх пацієнтів одправляли на той світ у „двадцять чотири години?...“ Але не забувайте... За кілька років барикадних боїв я мала справу не з одним мужчиною, і не з десятима, і, можливо, не з двадцятьма.

Звичайно перша гарячковість пройшла, але її місце заповіла звичка. Ви розумієте? Це вже не нетрі женської душі, а це нетрі взагалі. Я просто звикла висліджувати, доносити. І, оскільки до інших справ була постійна індиферентність і оскільки я завжди пам'ятала, що охоранці я віддала все, що могла, я не тільки полюбила цю справу, — я просто — сто чортів! — не можу без неї жити!“

Але нехай читачеві не здається, що на тому кінець — геній Хвильового доводить диявольську постать Майї до повноти. Бо коли вона притулилась щільніш до анарха, він, помовчавши, раптом сказав: „От що... Я найшов! — і хоробливо засміявся. — Що ти найшов? — скинулась Майя. — Це, власне паліятив, — сказав він, — але це, можливо, на деякий час дасть тобі задоволення... Я от що надумав... Як ти гадаєш? Не було б краще тобі, коли б я... одійшов... у двадцять чотири години... ти знаєш, куди... Майя здригнула... А для чого ж це мені потрібно? — спокійно спитала вона. Але в її голосі анарх почув і легкий дріж, і сховану радість. — Як для чого? Ти підеш тоді в охоранку й скажеш, що от, мовляв, була така то людина і... Словом ти щось там придумаєш. Ти можеш сказати, що мене перехитрила, розкрила мою „провокацію“, і я мусів або втікати... або зробити те, що зробив. Можна навіть найти якісь фалшиві документи... — А в тебе револьвер єсть? — несподівано спитала вона й представила свій погляд до анархових очей. І в її очах він побачив тваринну радість. — Револьвера в мене нема, — сказав анарх. — Так тоді, — і Майя фалшиво засміялася, — я тобі дам свій!“

Револьвера анарх не дістав, але обіцянку сповнив — кинувся в каламутні хвилі холодної осінньої ріки за прикладом іншого хорого. Але Майя не взяла учусти в похоронах.

„В той час, коли процесія пресікала роздоріжжя, вона стояла з заплющеними очима... одкинувши голову на гілку. Майя щось шепотіла, наче творила якусь невидиму молитву“.

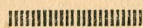
Постать Майї відсуває у тінь усі інші жінки-активістки в українській радянській повісті — навіть оту Лючію Пальчіні, оту італійку з Мадженто в повісті В. Кузьміча, що проводить бунтові в інтервенційному кораблі „Офіоне“ та рятує червоних моряків на Чорному морі проти англійської мінооски смілим помислом запалити довкола корабля нафту і в кривавому садизмі власноручно стріляє полонених офіцерів, аж доки:

„я схопив за руку Лючію й нельсоном повалив її долу. — Сакраменто, діаболо! Насильство... Але ж вона билась на землі й послала в останнє ще один постріл. Коси її розпустилися, впавши долу каштановим сіном, а груди дихали сильно й глибоко“.

А обік згаданих маємо ще цілу низку червоних активісток у різних ситуаціях, нпр. постать українки Ганни Маркушевської, здібної робітниці в текстильній фабриці, в сензаційному романі Олекси Слісаренка „Зламаний гвинт“. В інтересах робітничої партії переминяється Ганна в партійного детектива з метою роз-

крити зрадницьку діяльність провокатора Томи Берніца. Разом із Генріхом Турком насмілюється вона навіть виїхати потайки в Радянський Союз, щоб там простежити Берніцову роботу й паралізувати її. Серед численних авантюричних пригод, що в них треба було показати велику проворність, хитрість та душевний гарт — Ганна й Турок виконують блискуче своє завдання. Ще відважніша інтелігентна українка, агрономка Юлія Сахно в науково-фантастичних романах Ю. Смолича „Господарство доктора Гальванеску“ (1928) та „Що було потім“ (1934).

(Далі буде).

О. д-р Лев Глинка

РОДИНА Й ДЕРЖАВА В СВІТЛІ КАТОЛИЦЬКОЇ НАУКИ

(Продовження)

4. Подружжя й родина християн і держава.

Ложні теорії про подружжя відбилися в практиці і законодавстві різних народів. Вони помішали поняття, звязані з подружжям, звели на бездоріжжя орієнтацію щодо компетенції влади, якій подружжя підлягає та стали причиною конфлікту між Церквою й державою.¹ Тому одне з найважливіших питань подружжя й родини християн — це устійнення влади, що компетентна нормувати справи подружжя й родини своїми законами. Вже вище сказано, що ні Церкві ні державі не можна відмовити компетенції нормувати справи подружжя й родини навіть християн своїми законами. Розуміється, що компетенція, в справах подружжя й родини не може прислугувати Церкві й державі в одних і тих самих справах, бо одні й ті самі люди є одночасно й громадянами держави й членами Церкви, а дві різні влади, порядкуючи ті самі справи подружжя й родини щодо тих самих людей, не причинялися б до зміцнення подружжя й родини, а навпаки, різними, нерозбiжними законами в тій самій матерії вели б до правного хаосу й підривали б здорові основи подружжя й родини, як це діється в тих державах із католицьким населенням, в яких обовязкові цивільні подружжя, як нпр. у Франції. Супроти цього конечно треба знайти критерій для слушного розмежування влади Церкви й держави взагалі, а в справах подружжя й родини християн зокрема.

5. Принцип для розмежування влади Церкви й держави взагалі.

Стверджуючи насамперед, що провід людським родом із волі Бога належить до двох влад, церковної й державної, подає Папа

¹) Див. Ks. Dr. Grabowski — op. cit. ст. 26.